

I. PRATARMĖ

Nedaug ką taip tvirtai žinojau, o gal tik šį vieną dalyką: aš var-
du Matija Paskalis. Ir tuo naudojausi. Kaskart, kai koks bičiulis
ar pažįstamas pasirodydavo esąs toks nenuovokus, kad ateidavo
manęs teirautis nuomonės ar patarimo, aš truktelėdavau pečiais
ir prisimerkęs atsakydavau:

- Aš vardu Matija Paskalis.
- Tai jau ačiū, bičiuli. Tiek dar žinau.
- Argi to maža?

Tiesą pasakius, ir man neatrodė, kad daug. Bet anuomet
dar nesupratau, ką reiškia nė tiek nežinoti, prireikęs nevalioti
atsakyti net šitaip:

- Aš vardu Matija Paskalis.

Ko gero, atsiras norinčių manęs pagailėti (juk tai beveik
nekainuoja), vaizduojantis, kokia širdgėla turinti graužti nelai-
mėlį, ūmai sužinojusį... et, trumpai tariant, nieko: nei apie tėvą,
nei apie motiną, nei kaip buvo, nei kaip nebuvo. Būsią ir pasipik-
tusių (o tai kainuoja dar mažiau) šių graudžių laikų pagedu-
siais papročiais ir ydų išvešėjimu, šitaip žalojančiais vargšą ne-
kaltą žmogelį.

Ką gi, tebūnie. Tik jaučiu pareigą perspėti, kad viskas ne vi-
sai taip, kaip atrodo. Juk galėčiau dabar iškloti savo šeimos ge-
nealoginį medį su visa jos kilme ir palikuonimis ir įrodyti ne tik
pažinojęs savo tėvą ir motiną, bet ir žinąs visus protėvius bei per
daugelį metų jų nuveiktus darbus – tikrai ne visada pagirtinus.

Tai kaip čia yra?

O šit kaip: mano atvejis esąs itin keistas ir išskirtinis; toks išskirtinis ir toks keistas, kad net panūdau apie jį papasakoti.

Apie porą metų dirbau knygų saugotoju, o gal net labiau pelių gaudytoju, tokioje bibliotekoje, kurią 1803-iaisiais monsinjoras Bokamaca mirdamas paliko mūsų miesteliui. Ganėtina akivaizdu, kad monsinjoras prastai išmanęs miestelėnų prigimtį ir įpročius, o gal kaip tik vylėsis, kad jo palikimas, taip patogiai prieinamas, bėgant laikui jų sielose sužadinsiąs meilę mokslams. Kol kas, pats galiu paliudyti, toji meilė dar neįsižiebusi, ir dėl to savo miestelėnus galiu tik pagirti. Už šią dovaną savivaldybė Bokamacai parodė tokį menką dėkingumą, kad nė vargano biusto nepastatė, o knygas daugybei metų paliko riogsoti erdviame drėgname sandėlyje ir tik vėliau jas ištraukė – galite numanyti, kokios būklės, – ir perkraustė į atokią Švč. Mergelės Marijos Išlaisvintosios bažnytelę, balažin kodėl nebenaudojamą pagal paskirtį. Čia knygų priežiūra visiškai neapdairiai kaip beneficija, ar labdaringas darbas, patikėta gerą užtarimą turinčiam veltėdžiui, sutikusiam už porą lirų per dieną keletą valandų kęsti pelėsių bei senienų tvaiką ir žiūrėti – arba visai nežiūrėti – į knygas.

Tokia užduotis galop tekusi ir man. Aš jau pačią pirmą dieną supratau taip menkai tegebiantis knygas – ar spausdintas, ar rankraštines (kaip kai kurie senutėliai mūsų bibliotekos egzemplioriai), – kad niekada, nieku gyvu, nebūčiau ėmęsis pats rašyti, jei, kaip minėjau, nebūčiau vertinęs savo atvejo kaip išties keisto ir pamokomo, tuo galinčio praversti kokiam smalsiam skaitytojui, pagaliau išpildžiusiam senąją amžinatilsį monsinjoro Bokamacos viltį ir atsitiktinai užklydusiam į biblioteką. Tad čia ir palieku savo rankraštį, visgi užgindamas jį atsiversti anksčiau nei po penkiasdešimties metų nuo mano *trečiosios, paskutinės ir galutinės*, mirties.

Mat šiuo metu (Dievas žino, kaip man dėl to skaudu) esu miręs jau du kartus, pirmą – per klaidą, o antrą ... dar sužinosite.

II. ANTROJI PRATARMĖ (FILOSOFINĖ) VIETOJ PASITEISINIMO

Minti, ar veikiau patarimą, rašyti pamėtėjo mano garbusis bičiulis, kunigas donas Elidžijus Pelegrinotas, šiuo metu globojantis Bokamacos knygas; jam žadu patikėti saugoti ir savo rankraštį, jei kada nors jį baigsiu.

Rašau čia pat, apleistoje bažnytėlėje, apšviestas kupolo viršuje kabančio žibinto, bibliotekininkui išskirtoje apsidėje, ativertoje žemomis medinėmis grotelėmis, o donas Elidžijus tuo tarpu padūsaudamas vykdo savo paties didvyriškai prisiimtą užduotį aptvarkyti šį knygų Babelį. Bijau, kad niekada ir nebaigs. Iki jo nė vienas nepasivargino išsiaiškinti, kad ir apytiksliai, vien akį į nugarėles užmetęs, kokių gi knygų tasai monsinjoras padovanojęs miesteliui: žmonės savaime pamanė, kad visos, ar kone visos, būsiančios religinės temomis. Vis dėlto Pelegrinotas ėmė ir didžiam savo džiaugsmui atrado, kad monsinjoro bibliotekoje esama visos temų įvairovės; kadangi iš sandėlio knygos buvo paimtos kaip papuolė ir lygiai taip be jokios tvarkos suverstos bažnyčioje, čia riogsojo sunkiai nusakomas kratinys. Knygoms taip glaudžiai pagulėjus, tarp jų užsimezgė, švelniai tariant, įdomios draugystės: donas Elidžijus Pelegrinotas sakė tik per didelius vargus nuo 1571-aisiais išleisto itin nešvankaus Antono Mucijaus Poro trijų dalių veikalo „Apie meną mylėti moteris“ atplėšęs „Faustino Materučio, Polironės vienuolyno benediktino, vadinto palaimintuoju, gyvenimą ir mirtį“ – biografiją, 1625-aisiais išėjusią Mantujoje. Nuo drėgmės abiejų knygų viršeliai buvo tiesiog broliška sulipę. Verta pastebėti, kad antroje

gašliosios knygos dalyje kaip tik nuodugnai aprašinėjamas vienuolių gyvenimas ir nuotyčiai.

Donas Elidžijus Pelegrinotas, kiaurą dieną stypsodamas ant žibintininko kopėčių, bibliotekos lentynose aptiko galybę įdomių ir smagių skaityti knygų. Kaskart tokią suradęs, atsargiai sviedžia iš viršaus, tiesiai ant didelio stalo koplyčios vidury. Knyga dunksteli per visą bažnyčią, pakyla dulkių debesis, o iš jo persigandę nuvirvena du ar trys vorai. Aš perlipęs vartelius atskubu nuo apsidės ir iš pradžių numestąja knyga išvaikau vorus nuo dulkėto stalo, o tik paskui ją atsiverčiu ir įninku skaitinėti.

Štai taip pamažėliais prie tokių skaitinių ir įsipratinau. Dabar donas Elidžijus man aiškina, kad savo knygą turėčiau rašyti pagal bibliotekoje atkapstytųjų pavyzdį ir suteikti jai tokį patį toną. Aš tik patrukčioju pečiais ir atsakau, kad toks triūsas – ne man. O ir kitos priežastys mane sulaiko.

Prakaito išpiltas ir dulkinas, donas Elidžijus nusikabaroja nuo kopėčių ir pėdina pakvėpuoti grynu oru į darželį, susikastą čia pat už apsidės ir iš visų pusių apkaišytą kuolais ir virbais.

– Et, garbusis drauge, – sakau aš jam, tūpčiojančiam apie salotas, nuo mūrinės sienutės, ant kurios kiurksau smakrą pasirėmęs į lazdelės bumbulą. – Man rodos, nebe tie laikai knygoms rašyt – net juokais. Ir dėl literatūros, ir dėl kitko man norisi tą pačią dainelę kartot: *kad ji kur galas tą Koperniką!*

– Na jau, na jau, kuo čia Kopernikas dėtas?! – rikteli donas Elidžijus išsitiesdamas, įraudusiu veidu po plačiakrašte šiaudine skrybėle.

– Dėtas, donai Elidžijau. Gi kai Žemė nesisuko...

– Baik tiktai! Ji visada sukosi!

– Netiesa. Žmogus to nežinojo, vadinasi, lyg ir nesisuko. Daugumai iki šiol nesisuka. Anądien pasakiau tai senam kaimiečiui, ir žinot, ką jis man atšovė? Kad čia geras pasiteisinimas girtuokliams. O ir jūs: juk negalit nuneigti, kad tai Jozuė Saulę

sustabdė. Bet tiek to. Aš sakau, kad kai Žemė nesisuko, žmogus, ar graiko, ar romėno rūbą dėvintis, taip išpūdingai atrodė, toks iškilus jautėsi ir taip savo orumu didžiavosi, kad, tikiu, noriai priimdavo tokius smulkius ir įkyrių detalių perkrautus pasakojimus. Juk rašė Kvintilijanas ar nerašė, kaip pats mane mokėte, kad istorija kuriama papasakoti, o ne patirti?

– Neneigsiu, – sutiko donas Elidžijus, – bet tiesa ir ta, kad dar niekada nebuvo prirašyta tokių išsamių, ar, tiksliau, tokių smulkmeniškų, knygų, prigrūstų slapčiausių detalėlių, kaip nuo tada, kai Žemė, pasak jūsų, pradėjusi suktis.

– Gerai! „Ponas grafas atsikėlė pačiu laiku, lygiai pusę devintos... Ponia grafienė apsivilko alyvų spalvos suknelę, aplink kaklą gausiai puoštą nėriniais... Terezina alkiu galavosi... Lukrecija meilės kančias kentėjo...“ Dievuliau šventas! Argi man gali šitai rūpėti? Nejaugi visi nesisukame ant saulės gijos įsukto nematomo vilkelio, kurio smaigalys įremtas į pašėlusią smiltelę ir tik sukasi, sukasi, sukasi, pats nežinodamas kodėl, be jokio tikslo, vien iš smagumo šitaip suktis, kad mums tai karšta, tai šalta darytųsi, o apsisukę kokius penkiasdešimt ar šešiasdešimt ratų numirtume, dargi sąžinės graužiami, kad per tą laiką visą virtinę smulkių kvailysčių pridarėme? Kopernikas, mielas donai Elidžijau, Kopernikas žmoniją sugadino – nebepataisomai. Mes jau visi pamažėliais susitaikėm su savo nenusakomu menkumu, ir nors tiek gražių atradimų ir išradimų esame padarę, laikome save visišku niekiu Visatoje. Tad ko gi gali būti verti pasakojimai, ir kalbu net ne apie mūsų asmenines tragedijas, bet apie visuotines nelaimes? Mūsų istorijos – tik kirminiukų pasakos. Ar skaitėte apie nedidelę nelaimę Antiluose? Niekis. Vargšei Žemelei pakyrėjo be tikslo suktis pagal to lenkų kanauninko užgaidas, tad pasižiausė ir kvėptelėjo ugnimi per vieną iš daugybės burnų. Galas žino, kas ją privertė tulžį išlieti. Gal žmonių kvailybė – dar niekada tokie nuobodos nebuvo kaip dabar. Tad gana:

suskrudinkim keletą tūkstančių kirminiukų ir gyvenam kaip gyvenę. Ką dar apie juos kalbėt?

Vis dėlto donas Elidžijus Pelegrinotas pastebi, kad mūsų žiaurios pastangos sugriauti ir išsklaidyti apdairiosios gamtos mūsų pačių labui sukurtas iliuzijas lieka bevaisės. Tik laimė, kad žmogus linkęs lengvai išsiblaškyti.

Gryna tiesa. Štai: mūsų savivaldybė tam tikromis kalendoriuje pažymėtomis naktimis nežiebia gatvės žibintų ir dažnai – ypač jei debesuota – palieka mus skendėti tamsoje.

O tai iš esmės tik patvirtina mūsų įsitikinimą, kad mėnulis danguje kabo tik mums naktį nušviesti, lygiai kaip saulė dieną, o žvaigždės spingsi vien tam, kad mums nuostabų reginį dovanotų. Kaipgi kitaip. Dažnai pamirštame tesantys mažulyčiai atomai, kuriems derėtų vienas kitą gerbti ir gėrėtis, o ne niautis dėl žemės lopinėlio ar skaudintis dėl tokių dalykų, kuriuos, jei iš tiesų įsisąmonintume, kas esą, turėtume laikyti juokingais niekniekais.

Taigi dėl šio palaimingo užmaršumo, o ir dėl savo atvejo keistumo, aš visgi apie save papasakosiu, bet stengsiuosi kuo glausčiau ir dėstysiu tik tuos įvykius, kuriuos manysiu esant išties reikalingus.

Be abejo, ne visi jie man garbę daro, bet dabar esu atsidūręs tokioj neįprastoj padėty – galima sakyti, viena koja iš gyvenimo išėjęs, – kad jau galiu kalbėti be jokių priedermių ar skrupulų.

Tad pradėkime.